

Türk Demokrasi Hayatına Vurulan Bir Darbe: 12 Mart Muhtırası

İçeriği Yazan: [elvan](#) [1] Zaman: Paz, 11/03/2012 - 14:26

Yazar: Elvan DÜRBİN

Yazının Yazıldığı Tarih: 10.03.2012

12 Mart muhtırası, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde meydana gelen dördüncü, başarılı olmuş ikinci ve emir-komuta zinciri içerisinde yapılmış ilk askeri darbe eylemidir. 12 Mart Muhtırası, 12 Mart 1971 tarihinde; Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç, Kara Kuvvetleri komutanı Faruk Gürler, Deniz Kuvvetleri komutanı Celal Eyiceoğlu ve Hava Kuvvetleri komutanı Muhsin Batur'un imzasıyla Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'a bir muhtıra vererek hükûmetin istifaya zorlandığı askeri müdahaledir.

12 Mart 1971 Muhtırasının nedenlerini ve sonucunun hangi olaylara zemin hazırladığını daha iyi anlaşılmasını açısından, 1961-1971 Türk siyasal yaşamdaki durumuna bakmak gerekmektedir.

27 Mayıs 1960 Müdahalesi ile birlikte Türk Silahlı Kuvvetlerinin ülke idaresini ele alması ile Türk siyasal hayatında yeni bir dönem başlatmıştır. DP kapatılmış diğer siyasi partiler ise faaliyetten men edilmiştir. Başbakan Adnan Menderes başta olmak üzere o dönemi ve Türk siyasal yaşamını derinden etkileyen idam kararları alınmış ve o ortamda hazırlanmasına rağmen şu anki anayasadan daha demokratik ve özgürlükçü olduğu her zaman vurgulanan 1961 anayasası kabul edilmiştir. Bundan sonraki süreçte yaşanan huzursuzlukların altında yatan nedenler birisi idamlar olurken diğeri 61 anayasası olmuştur. Nitekim 1961 anayasın da yer alan "...sosyal bir hukuk devletidir" maddesi, kimileri tarafında sosyal devleti sosyalizm olarak algılayıp 1961-1971 arası döneme damgasını vuran sosyalizm ve komünizm hareketlerinin bir başlangıç noktasını da bu anayasa oluşturacaktır.

15 Ekim 1961 tarihinde seçimleri; Türk siyasal yaşamında uzun süre devam edecek olan koalisyon hükümetlerinin başlangıcını oluşturmaktadır. Seçim sisteminin değişmiş olması nedeniyle, tek başına hiçbir partinin iktidar olması mümkün olmayınca 1961 yılında kurulan AP %34,8 ve CHP %36,7 oy alarak koalisyon hükümeti kurulmuştur. 26 Ekim'de yeni Meclis, Cemal Gürsel'i Cumhurbaşkanı olarak seçmiştir. Gürsel, İsmet İnönü'yü başbakanlıkla görevlendirdi. Cumhuriyet Halk Partisi ile Adalet Partisi ortak hükümeti 20 Kasım'da kuruldu. 20 Kasım 1961'de kurulan CHP ve

AP koalisyonunun eski DP'lilerin bağışlanması ve iki parti arasındaki toplumsal ve ekonomik anlaşmazlıklar nedeniyle daha bir yılı tamamlamadan 30 Mayıs 1962 tarihinde bozulmuştur.

25 Haziran 1962'de göreve başlayan ikinci İnönü Koalisyonu kurulmuştur. İlkinden farklı olarak bu koalisyon AP dışında, YTP ve CKMP'nin katılımıyla gerçekleşmişti. Bu koalisyon ilk beş yıllık kalkınma planını uygulamaya koydu ve işçi hakları da bu hükümet zamanında kabul edildi. Ancak ilerleyen zamanlarda ortaklar arasında görüş ayrılıkları belirmeye başladı. Bu arada yerel seçimler yapıldı ve YTP ile CKMP'nin AP'yi güçlendiren biçimde oy yitirdiği anlaşıldı. Bu durumda iki parti hükümetten çekildi ve İsmet İnönü Kabinesi 2 Aralık 1963'te görevden ayrıldı ve 25 Aralık 1963 de 3. Koalisyon hükümeti kuruldu (Kongar, 2001:162-163). Üçüncü koalisyon hükümeti de fazla uzun ömürlü olmadan 13 Şubat 1965'de dağılmıştır. 13 Şubat 1965 günü mecliste bütçe oylaması yapılacaktı. Metin Toker'in anlattığına göre, İnönü; "kırmızı oylar, ... beyaz oylardan, ... bir tane fazla çıkarsa istifa edecekti. Ve böylece olmuştu.

29 Kasım 1964 tarihinde, Süleyman Demirel, genel başkan seçilerek Türk Siyasi Tarihi'nin en önemli simalarından biri haline gelmiştir.

1965 yılının Temmuz ayından beri dile getirilen "ortanın solu" ideolojisi, 18- 21 Ekim 1966 tarihleri arasında yapılan partinin 18. Kurultayında resmen parti politikası olarak benimsenmiştir. Yine bu kurultayda Bülent Ecevit, CHP Genel Sekreteri olmuştur. Daha sonraları parti içinde bulunan sağcı grup 1965 seçimlerinin kaybedilmesini ortanın solu söylemine bağlamıştır.

1965 seçimlerine gelindiğinde; AP 10 Ekim 1965 seçimlerinde iktidar partisi oldu. Bunu CHP "ortanın solu" kavramıyla ikinci parti olmuş ve TGP gibi farklı görüşlü partiler meclise girme imkânı bulmuştu. Demirel'in iktidar partisi olmasında DP'nin devamı niteliği taşımasının büyük rolü vardır. Yine halk 27 Mayıs'ın intikamını almak, halkın koalisyon hükümetleriyle yönetilmek istememesi gibi nedenlerle de AP iktidar olmuştur. CHP'nin 27 Mayıs'tan sorumlu tutulması ve halk tabanına inememesi nedeniyle, her ne kadar kendine "ortanın solu" kavramını yakıştırsa da iktidar olamamıştır.

Bu arada 1965 seçimlerinde yaşanan en önemli gelişme, ilk defa yasal olarak kurulan sosyalist bir parti TBMM çatısı altına girerek siyaset yapacaktı. Aşırı sol ideolojilerin; sosyalizmi, komünizmi benimseyenlerin sesi de TİP ile beraber daha gür çıkmaya başlayacaktır. Bu dönemde TİP'in meclise girmesiyle sosyalist eserler daha çok okunmaya çalışılmış ve tartışılmıştır. Basında sola, sosyalizme daha sık yer verilir hale gelmiştir (Cem,1993:339). 1965 seçimlerinin bir özelliği de, 1950'den bu yana katılım oranının en düşük olduğu seçimlerdi. 1965 seçimleriyle beraber, ülke koalisyon hükümetlerinden kurtulmuş, 1971 yılına kadar tek partinin; Adalet Partisi'nin hüküm sürdüğü bir yönetim altına girmiştir. Artık bundan sonra AP'nin sesi daha gür çıkacaktır. Öyle ki Adalet Partisi, bu gücü elde ettikten sonra, sürekli olarak 1961 Anayasası ile ülkenin yönetilemeyeceğini, biran evvel anayasanın değiştirilmesi gerektiğini savunmaya başlamıştır. 1961 Anayasası'nın yargıya aşırı yetki verdiğini düşünerek eleştirmiştir (Özbudun,2007:54). Cumhurbaşkanı, Cemal Gürsel 1966 yılının ilk aylarına gelindiğinde görevini yerine getiremeyecek kadar rahatsızlanmıştır ve yerine Genekurmay Başkanı olan Cevdet Sunay getirilmiştir.

Türkiye bu dönemde kendisini, 1961 yılının başlarından itibaren gelişip, 1965'den sonra zirveye ulaşan sol bir hareketlenmenin içinde bulmuştur. Bu yıllar, aşırı solun; sosyalizmin, komünizmin ilk defa açıktan açığa dillendirildiği bir dönemdir. Bu dönemdeki sol örgütlenmeler başlıca iki ana güç etrafında şekillenmiştir. Bunlar; TİP ve YÖN'dür.

Milli Demokratik Devrim, 1960'ların ikinci yarısında Türkiye İşçi Partisi (TİP) içindeki bölünmenin yönlerinden biridir. Özellikle Mehmet Ali Aybar'ın liderliğindeki TİP çevresi, "Milli Demokratik Devrim" ile "Sosyalist Devrim" i birbirinden ayıramaz olduğunu savunup doğrudan bir Sosyalist devrimi tercih ederken, Mihri Belli'nin kavramlaştırdığı Milli Demokratik Devrim ise Türkiye'ye daha uygun bir devrim olarak ikinci bir grup tarafından tercih edilmiştir. Bu gruptakilere göre devrim, aynen Sovyetler Birliğinde 1917 yılında olduğu gibi iki aşamalı olmalıdır. Önce Milli Demokratik Devrim "askeri darbe" şeklinde "genç subayların" önderliğinde gerçekleşecek sonra da "proleter devrim" şiddete dayanmadan kesintisiz bir şekilde işçi sınıfının hâkimiyetini kuracaktır (www.milliyet.com.tr [2]).

Bu dönemde işçi ve öğrenci hareketleri yoğunlaşmış, ülke ciddi bir kaosa doğru sürüklenmeye başlamıştır. 1968 yılında dış ülkelerde özellikle de Fransa'da başlayan öğrenci hareketlerinin Türkiye'yi de etkilemesiyle ortaya çıkan öğrenci örgütlenmeleri Türkiye'yi kritik bir noktaya taşımıştır. Sokaklardaki bu eylemlere hükümetin müdahale etmemesi, "sağ" ve "sol" olarak ayrılan grupları, hükümetin birbirlerine kırdırması, daha doğrusu sağ grupları destekleyip sol grupları "anarşist, komünist" olarak nitelendirip karşı karşıya getirmesi ülkeyi çok zor, karmaşık bir duruma düşürmüştür.

Bu gergin ortam da, olaylar büyümeye başlamıştır.

16 Şubat 1969'da **Kanlı Pazar** yaşanır. Beyazıt Meydanında ABD'nin 6. Filosunu protesto etmek için toplanan gençlik örgütleri ile karşıt görüşe sahip gençler karşılaşır. Olaylar sırasında Ali Turgut Aytaç ve Duran Erdoğan bıçaklanarak öldürülür.

Haziran 1970'e gelindiğinde çalışma yaşamını ve temel sendikalar mevzuatını düzenleyen 274 sayılı İş Yasası ile 275 sayılı Sendikalar Yasasında değişiklik yapan tasarı senatodan geçirilince, DİSK yönetimi ve sendikaları durumu protesto etti, eylemler ve yürüyüşler başlattı. **15-16 Haziran Olaylarında** birçok işçinin katıldığı yürüyüş gerçekleşti, yürüyüşün birinci günü akşamı 60 günlük sıkıyönetim ilan edildi, DİSK'e bağlı birçok yönetici tutuklandı. Kadıköy'de meydana gelen olaylarda 2 işçi, 1 polis, 1 esnaf yaşamını yitirdi.

Darbe girişimi; [Türk Silahlı Kuvvetleri](#) [3] tarafından emir-komuta zinciri içerisinde 12 Mart muhtırası verilmemiş olsaydı, TSK içinde kurulmuş olan ve başında Emekli Korgeneral [Cemal Madanoğlu](#) [4]'nin bulunduğu gizli askeri cunta fiilen [9 Mart](#) [5] [1971](#) [6] tarihinde darbe yapacaklardı. Cunta içine sızmış ve önemli görevler üstlenmiş olan [Mahir Kaynak](#) [7] vasıtası ile darbe önceden haber alınmış ve darbeye adı karışan ve Orgeneral rütbesinden daha kıdemsiz olanlar re'sen emekliye sevk edilmişlerdir (<http://tr.wikipedia.org> [8]).

Bütün bunların dışında; AP iktidarının izlediği dış politika da ABD yerine SSCB' ye yönelmesi bakımından önemlidir. Çünkü Türk siyasal yaşamında dış politika her zaman ABD ekseninde olmuştur. AP'nin Türkiye'nin çıkarları için SSCB'ye yönelmesi ABD'nin bu durumdan memnun olmamasına yol açmıştır. Türkiye'deki ekonomik krizlerin aşılabilmesi, işçi ve öğrenci hareketlerinin durdurulabilmesi Demirel hükümetinin yıpranmasına ve gözden düşmesine yol açmıştır. Bu durum 1969 seçimlerinde Demirel'in partisi olan AP'nin oylarının düşmesine neden olmuştur. Ülkedeki sosyal ve ekonomik huzursuzluklar, anarşi, kardeş kavgalarının olması ve hükümetin bu olayların önüne geçmemesi veya geçememesi ülkenin geleceğini tehlike altına sokmuştur. Bu durumda ordu hükümete müdahalede bulunmuş ve iktidarın geri çekilmesini istemiştir. 12 Mart 1971'de Genelkurmay Başkanı Orgeneral Memduh Tağmaç, Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Faruk Gürler, Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Muhsin Batur ve Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Celal Eyiceoğlu'nun imzasıyla emir komuta zincirinde muhtıra verilmiştir.

Darbe, 1971 yılında 12 Mart günü saat 13:00'da TRT radyolarından okunan aşağıdaki muhtıra ile ilan edilmiştir: "Parlamento ve hükümet, süregelen tutum, görüş ve icraatıyla yurdumuzu anarşi, kardeş kavgası, sosyal ve ekonomik huzursuzluklar içine sokmuş, Atatürk'ün bize hedef verdiği çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmak ümidini kamuoyunda yitirmiş ve anayasasının öngördüğü reformları tahakkuk ettirememiş olup, Türkiye Cumhuriyeti'nin geleceği ağır bir tehlike içine düşürülmüştür."

12 Mart Muhtırası şu maddelerden oluştu:

1. Meclis ve hükümet, süregelen tutum, görüş ve icraatlarıyla yurdumuzu anarşi, kardeş kavgası, sosyal ve ekonomik huzursuzluklar içine sokmuş, Atatürk'ün bize hedef verdiği uygarlık seviyesine ulaşmak ümidini kamuoyunda yitirmiş ve anayasanın öngördüğü reformları tahakkuk ettirememiş olup, Türkiye Cumhuriyeti'nin geleceği ağır bir tehlike içine düşürülmüştür.

2. Türk milletinin ve sinesinden çıkan Silahlı Kuvvetleri'nin bu vahim ortam hakkında duyduğu üzüntü ve ümitsizliğini giderecek çarelerin, partilerüstü bir anlayışla meclislerimizce değerlendirilerek mevcut anarşik durumu giderecek anayasanın öngördüğü reformları Atatürkçü bir görüşle ele alacak ve inkılap kanunlarını uygulayacak kuvvetli ve inandırıcı bir hükümetin demokratik kurallar içinde teşkili zaruri görülmektedir.

3. Bu husus süratle tahakkuk ettirilemediği takdirde, Türk Silahlı Kuvvetleri kanunların kendisine vermiş olduğu Türkiye Cumhuriyeti'ni korumak ve kollamak görevini yerine getirerek, idareyi doğrudan doğruya üzerine almaya karardır. Bilgilerinize... (<http://tr.wikipedia.org> [8])

12 Mart sonrası;

- Askeri müdahaleyle Demirel istifa etmiş ve Nihat Erim'in başkanlığında partiler üstü bir hükümet kurulmuştur.
- Birçok yazar, sendikacı, öğretmen, öğrenci, avukat, bilim adamı ve işçiler, subaylar tutuklanarak askeri ceza evlerine kapatılmışlardır. Binlerce demokrat ve sosyalist, uzun yargılamalar sonunda bazıları idam ve ömür boyu olmak üzere ağır hapis cezalarına çarptırılmışlardır. Deniz Gezmiş, Hüseyin inan ve Yusuf Aslan 6 Mayıs 1972'de idam edilerek, 3 fidan ömürlerinin baharında inançları, düşünceleri uğruna yok edildi.
- 1961 anayasasını özgürlükçü maddelerinin sorumlu olduğu iddia edilerek, Anayasa'nın bazı maddeleri değiştirilmiş, temel hak ve özgürlükler kısıtlanmıştır anayasaya 11 yeni madde eklenmiştir.

12 Mart muhtırasından 1973 seçimlerine demokrasinin kesintiye uğradığı bu ara dönemde peş peşe gelen Nihat Erim Hükümetleri, Ferit Melen ve Naim Talu hükümetleri zamanında sol baskı altına alınmış, 1961 Anayasası'nın gücü kısıtlanarak önemli ölçüde sayılabilecek maddeleri değiştirilmiş, ancak yapılması istenen düzenlemeler bir türlü yapılamamıştır. 1973 yılının Ekim ayında yapılan seçimlerle beraber yedi yıl sürecek bir demokrasi dönemi başlamıştır.

Ve böylelikle, Türk siyasal yaşamında "demokrasi" bir kez daha kesintiye uğratılmıştır.

27 Mayıs 12 Mart ı doğurduğu gibi, bu süreçte 12 Mart ta Türk siyasal yaşamına yeni bir darbe olan 12 Eylül ü doğuracaktır.

Kimileri darbeleri alkışladı, kimileri karşı çıktı, kimileri işkence gördü, kimileri öldürüldü, kimileri ailelerini bir daha görmemek üzere bu ülkeyi terk ettiler ya da ettirildiler...

Bugün anladık ki; emperyalizm ve ya siyasi çıkarlar uğruna oynanan oyunlar, ister bu ülke menfaatine olsun, ister aleyhine olsun, yaşanan kayıpları açıklamaya yetmemektedir....

Bir darbenin daha üzerinden geçen 41 yıl... Kazanılan neydi bilmiyorum ama, kaybedilen sadece insanlık... Bugün hala içimizi sızlatan, etkilerini hala yaşadığımız bir dönem olarak tarihe yazılmış kara günler...

Elvan DÜRBİN

iletisim@politikadergisi.com

Kaynakça:

Birand Mehmet Ali vd., 12 Mart İhtilalin Pençesinde Demokrasi, İmge Kitabevi, 9. Baskı, Ankara 2008.

Cem İsmail, Tarih Açısından 12 Mart, Cem Yayınevi, 3.Baskı, İstanbul, 1993.

Özbudun Ergun; Çağdaş Türk Politikası Demokratik Pekişmenin Önündeki Engeller, Çev: Ali Resul Usul, Doğan Kitap Yayıncılık, 2.Baskı, İstanbul 2007.

Kongar Emre, 21. Yüzyılda Türkiye, Remzi Kitabevi, İstanbul,2001.

http://tr.wikipedia.org/wiki/12_Mart_Muht%C4%B1ras%C4%B1 [9]

<http://www.milliyet.com.tr/Default.aspx?aType=YazarDetay&ArticleID=509167&AuthorID=63&Date=25.03.2008&ver=66> [10]

Yorumlar

- [Güncel](#) [11]
- [İç Siyasa](#) [12]

Kaynak URL (23/04/2024 - 12:39 tarihinde yazdırıldı):

<https://www.politikadergisi.com/okur-makale/turk-demokrasi-hayatina-vrulan-bir-darbe-12-mart-muhtirasi>

Bağlantılar:

- [1] <https://www.politikadergisi.com/pd-uye/elvan>
- [2] <http://www.milliyet.com.tr>
- [3] http://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrk_Silahl%C4%B1_Kuvvetleri
- [4] http://tr.wikipedia.org/wiki/Cemal_Madano%C4%9Flu
- [5] http://tr.wikipedia.org/wiki/9_Mart
- [6] <http://tr.wikipedia.org/wiki/1971>
- [7] http://tr.wikipedia.org/wiki/Mahir_Kaynak
- [8] <http://tr.wikipedia.org/>
- [9] http://tr.wikipedia.org/wiki/12_Mart_Muht%C4%B1ras%C4%B1
- [10] <http://www.milliyet.com.tr/Default.aspx?aType=YazarDetay&ArticleID=509167&AuthorID=63&Date=25.03.2008&ver=66>
- [11] <https://www.politikadergisi.com/category/icerik-kategorileri/guncel>
- [12] <https://www.politikadergisi.com/category/icerik-kategorileri/ic-siyasa>